

Ukraina: Historien. Menneskene. Krigen.

Arve Hansen
Oslo: Kagge 2022
190 sider. ISBN 9788248930020

Recenserad av **Jakob Hedenskog** [Centrum för Östeuropastudier vid Utrikespolitiska Institutet, Stockholm, jakob.hedenskog@ui.se]

Sällan har det i modern tid funnits ett så starkt behov att höja kunskapsnivån om ett land som om dagens Ukraina. Arve Hansen heter författaren till en i raden av nya böcker om Ukraina som kommit ut under det senaste året, sedan Rysslands inledde sin fullskaliga invasion den 24 februari 2022. Hansen jobbar för närvarande på norska Helsingforskommittén och har ett gediget förflutet av att bo och verka i det östslaviska området – Ukraina, Ryssland och Belarus. Med sig har han också en avhandling (2020) från universitetet i Tromsø som jämför massprotester och det urbana rummet i de tre nämnda länderna.

Arve Hansen har alltså redan gjort mycket för att rikta ljuset mot Ukraina. Han drar sig inte heller för att trampa på ömma tår. Redan i inledningen av *Ukraina: Historien. Menneskene. Krigen.* konstaterar han att idén om att ukrainsk historia och språk är en del av Ryssland inte är främmande i Norge (eller för den delen i Sverige, min anm.). Han beskriver också hur det ofta glöms bort att inte bara ryssar utan även ukrainare och andra folkslag inom Sovjetunionen stred i Röda armén och stupade till exempel i befriandet av Finnmark.

Det är befriande att läsa även om det naturligtvis inte är i Norge utan i Tyskland som denna enögda tolkning av historien har fått de mest absurda konsekvenserna.

Det räcker med att bara kasta en blick på kartan för att inse att de delar av Sovjetunionen som drabbades värst av den nazityska invasionen under andra världskriget var de ukrainska och belarusiska sovjetrepublikerna, vilka ockuperades i sin helhet under flera år. Tyskland borde därför visa minst samma hänsyn till ukrainarna som till ryssarna och stå upp betydligt mer för Ukrainas rätt att existera inom nuvarande gränser när Ryssland anfallit Ukraina, inte bara i ord utan också i handling.

Hansen gör genom bokens 191 sidor sitt bästa i att motbevisa den vanliga utgångspunkten om de slaviska »broderfolken», som Ryssland i själva verket ser som ett och samma treenade ryska folk. Han beskriver hur den ukrainska kulturen – som Putin förnekar existensen av – har varit en viktig del i skapandet av Ukrainas identitet och jämför Taras Sjevtjenkos betydelse för ukrainarna med Bjørnstjerne Bjørnsons ställning i Norge. Denna identitet bygger på en gemensam nationalitet, baserat på landgränserna och gemensamma symboler samt en gemensam förståelse för vad de *inte* är, det vill säga en del av Ryssland. Han tar också udden av den seglivade föreställningen om att Ukraina är ett i grunden tudelat land med en övervägande västvänlig, ukrainskspråkig del i västra och centrala Ukraina och en i allt väsentligt ryssvänlig och ryskspråkig del i sydöst. Även om det fanns en viss bäring i detta perspektiv åren närmast efter självständigheten så är den idag närmast irrelevant. Problemet är att tudelningsperspektivet skymmer essentiella nyanser av Ukrainas komplexa kultur och inre politiska liv. Det utgör en abstrakt idé som skugglägger och förvränger mer än det hjälper oss att förstå detta mångfacetterade land. Som Hansen skriver, om vi överhuvudtaget kan tala om en tudelning av Ukraina som går längs språkliga, etniska och religiösa linjer handlar det idag i stället om de delar som är under rysk ockupation och de som inte är det.

Traditionen med en platt organisationsstruktur i Ukraina går tillbaka till den medeltida *vitjen*, då folket kallades samman på torget för att finna en lösning på gemensamma problem. Kosackerna hade också en platt organisationsstruktur som gjorde deras förband flexibla och mer operativa. Detta kan ställas mot den högst auktoritära och vertikala samhällsordningen som Moskvastaten ärvde av mongolerna och som sedan vidareutvecklades under Ivan den förskräckliges skräckvälde och som går igen både under Peter den store, Stalin och Putin. Det är en avgörande skillnad i dagens krig där de ukrainska förbanden opererar med en högre grad av handlingsfrihet som uppvisar större kreativitet och flexibilitet, medan de ryska förbanden är starkt hierarkiska och väntar på order uppfifrån. Den ukrainska motståndskraften som vuxit fram under åren 2014–22 med basen i ett starkt civilsamhälle – en »myrstack» av frivilliga krafter – står i bjärt kontrast till de ryska soldaterna som ofta skickas som kanonmat till fronten. Intervjuer med de dåligt motiverade ryska soldaterna visar att de ofta inte har en aning om varför de ens krigar i Ukraina, alternativt bara återupprepar den ryska propagandans narrativ om väststödda »nazister» i Ukraina som hotar Ryssland. Som kontrast är de ukrainska soldaterna i regel högt motiverade. Alla vet vad de krigar för och man känner det starka stödet från den egna befolkningen. I Ryssland verkar många i stället vilja bry sig så lite som möjligt om kriget och försöker inte sällan leva vidare som om det inte ens existerade.

Hansen ska ha en eloge för att han skrivit en bok just om Ukraina och hur kriget påverkar ukrainarna. För det är som han skriver, att inte sällan tenderar samtal om Rysslands krig mot Ukraina i själva verket handla mer om Ryssland än om Ukraina: Vad är Rysslands mål med kriget? Hur ser den vanlige ryssen på kriget? Hur kan Putin avsättas? Den ukrainska författaren Oksana Zabuzjko har beskrivit hur det verkar finnas ett behov hos många i väst, som till exempel hos John Mearsheimer och hans följare inom den realistiska skolan inom studier av internationella relationer, att rationalisera ondskan, att försöka se saken ur förövarens perspektiv och söka förståelse för hans mål och motiv. Det finaste blir då att inta en skolastisk position som »djävulens advokat», något som tenderar att mynna ut i den återkommande och förlåtande frågan om »vad Putin vill». I slutändan antyder denna uppfattning att vi kan och bör gå i dialog och komma till en överenskommelse med ondskan.¹ I Ukraina skulle det få katastrofala konsekvenser eftersom Rysslands krig förs med folkmordsliknande metoder. Det skulle inte heller stilla utan snarare sporra Putins imperialistiska ambitioner i framtiden.

Hansens bok utgör ett vaccin mot denna uppfattning.

Om man ska vara lite kritisk mot något i boken hade jag önskat att de personer som Hansen möter under sina långa vistelser i Ukraina oftast förblir anonyma (»de jag snackat med» och »en person sa till mig»). Man hade önskat att personerna – »menneskene» – hade fått mer liv och deras levnadsöden hade fått tillåtas att ta mer plats i den annars kronologiska historieber beskrivningen. Här finns en potential som inte utnyttjas fullt ut.

I någon mån kompenseras denna brist av beskrivningen av ett bröllop utanför Kyjiv i oktober 2013 och hur de kommande händelserna – Euromajdanrevolutionen – gjorde fortsatt umgänge mellan bröllopgästerna omöjligt. Ett annat är beskrivningen av författarens egna svärföräldrar, Stepan och Stefania, och deras utdragna husbygge som fungerar som en metafor för landet Ukraina.

Slutbetyget blir förstås mycket gott. Norska läsare – och skandinaviska! – har fått en bok som på ett förträffligt sätt förklarar bakgrunden till de historiska händelser som utspelar sig i vår närhet och som kommer att förändra Europas utveckling för flera decennier framöver.

¹ Zabuzjko, O. (2022, 29 april). Den ryska litteraturen har alltid hyllat förövaren, *Dagens Nyheter*. <https://www.dn.se/kultur/oksana-zabuzjko-den-ryska-litteraturen-har-alltid-hyllat-forovaren/>.